

djupare bearbetning genom att mer explicit aktivera det postkoloniala perspektivet om tid, ansvar och plats. I empirin finns uttalanden bland debattörer från flera håll om att ta ansvar för att skydda framtida generationer från ett stort hot mot mänskligheten, det vill säga den exceptionellt kraftfulla tekniken i kärnvapen och de långsiktiga humanitära konsekvenserna av att använda dem (s. 24, 26). Det framgår att i frågan om kärnvapen tillskrevs moral olika innebörder utifrån om i första hand nationalstaten eller mänskligheten (s. 29, 31, 32) skulle skyddas från krig, och innebörderna i såväl moral som rationalitet hade kunnat förklaras mer genom att tydligare sätta de olika aktörernas historiesyner och politiska positioneringar i förhållande till varandra. Eftersom känslor har fokus, och att Rosengren i bokens sista mening återknyter till rädslans betydelse, vore det även glädjande att än djupare få förstå rädslans uttryck i relation till andra laddade känslor. Med detta sagt är boken på det stora hela välskriven och läsvärd.

Södertörns högskola

JENNY GUSTAFSSON

Martin Hultman, Ann-Sofie Kall & Jonas Anshelm, *Att ställa frågan – att våga omställning: Birgitta Hambraeus och Birgitta Dahl i den svenska energi- och miljöpolitiken 1971–1991* (Lund: Arkiv förlag 2021). 228 s.

Kärnkraften är en billig, säker och ren energiteknik som bör byggas ut för att främja välfärden, tillväxten och sysselsättningen – utan att förstöra miljön. Nej, kärnkraften är riskfylld och radioaktivt avfall saknar säkert slutförvar: framtidens melodi heter förnyelsebara energikällor och energihushållning.

Ovanstående hade kunnat vara ett referat från den intensiva energidebatt som briserade i dagspressen valsommaren 2022. Men argumenten härrör från ett halvt sekel tillbaka, då kärnkraften för första gången på allvar kom att diskuteras och ifrågasättas. Att svensk energi- och miljöpolitik till stor del präglas av en svindlande tröghet är en bland många insikter jag får när jag läser *Att ställa frågan – att våga omställning* av Martin Hultman, Ann-Sofie Kall och Jonas Anshelm.

I boken tecknas en nyanserad bild av en central del av svensk miljö- och energipolitisk historia, 1971–1991, genom att nära följa Birgitta Hambraeus (C) och Birgitta Dahls (S) energipolitiska ambitioner och arbetssätt under perioden – liksom hur dessa emottogs i den politiska samtiden.

Hambraeus och Dahl visar sig vara goda ciceroner: Hambraeus (C) var den första riksdagspolitikern i Sverige som 1972 ställde frågan om det var moraliskt försvarbart att producera ett ämne som under oöverskådlig tid måste

övervakas. Trots att dåtidens beslutsfattare avfärdade kärnkraftskritiken som grundad i "labila känslor" blev detta startskottet för en bredare debatt. Dahl (S) och socialdemokratin förordade den fortsatta utbyggnaden av kärnkraften, och som ledare av Energikommissionen 1976–1978 motarbetade hon framgångsrikt Hambreus, och andra, som förordade kärnkraftsavveckling, energihushållning och omställning till ett småskaligt decentraliserat förnybart energisystem. I denna roll mottog Dahl uttalat stöd från mäktiga röster inom såväl näringslivet som facket. Men i takt med att Dahl tog till sig ny kunskap om uran- och fossilenergis risker ändrades hennes energipolitiska ståndpunkter. Strax efter kärnkraftsolyckan i Harrisburg blev Dahl ansvarig för socialdemokratiens nya linje: linje 2 i folkomröstningen. Mot slutet av 1980-talet ledde hon därefter hårdfört och övertygande en energi- och miljöpolitik som hade stora likheter med den linje som Hambreus tidigare förordat. Hennes arbete för en djupgående omställning rönt vissa framgångar, men redan 1990 fick hon lämna posten som energiminister. Från och med 1991 kom i stället en ekomoden hållning att dominera, där ekologiska hänsyn förstås som drivande i den tekniska och ekonomiska utvecklingen.

Denna historia, som är allmänt känd, fördjupas och levandegörs genom författarnas djupdykningar i Hambreus och Dahls rika personarkiv (sparade brev, protokollsanteckningar, beslutsunderlag, pressmeddelanden, tidningsurklipp, rapporter, m.m.) kompletterat med djupintervjuer, självbiografier, politiska dokument och egna sökningar i media. Källmaterialet är en viktig del av bokens behållning – och läsarna får komma nära materialet genom många referat och citat. Huvudpersonernas respektive arbetsmetoder, strategier, nätverk – allierade och antagonister kommer fram. Det blir väldigt mänskligt – personerna bakom positionerna träder fram – även om det ska sägas att författarna får förvånansvärt lite ut av intervjun med Birgitta Dahl.

Författarna närmar sig materialet både textanalytiskt (med fokus på frekvens och relationer mellan specifika ord) och utifrån den vidare samhällspolitiska kontexten. De visar hur politiken alltid ingår i större samhällsstrukturer, och hela framställningen genomsyras av författarnas djupa kännedom om den svenska efterkrigstidens politiska miljöhistoria. Det är emellertid väldigt skvalt med internationella utblickar och jämförelser – tyvärr.

Författarna har höga analytiska ambitioner. Det uttalade syftet är att "med utgångspunkt i Birgitta Hambreus och Birgitta Dahls politiska aktiviteter och berättelser om svensk energi- och miljöpolitik, analysera den politiska praktiken möjligheter och begränsningar" (s. 18). Mer specifikt är författarna intresserade av frågan om varför det är så svårt att genomföra politiska förändringar som leder samhället i en mer miljövänlig riktning. Detta är viktiga och intressanta frågor, men jag är inte så övertygad om att boken ger något tydligt svar. Även om Hambreus och Dahl är centrala och

intressanta aktörer, är det svårt att utifrån dem bidra med generaliserbar kunskap om möjligheter och svårigheter för omställning. Dessutom understryker författarna att Hambræus och Dahl i egenskap av kvinnor – i ett extremt manligt fält – var utsatta för en särskild typ av könat motstånd, där deras idéer avfärdades som känslostyrda, naiva och icke-rationella, samma epitet som för övrigt allmänt tillskrevs dem som förordade småskaligt, decentraliserat och förnybart (i kontrast till såväl industrimodern som ekomodern maskulinitet). Genusanalysen är bra, men den för med sig ett ytterligare lager som gör det svårt att skilja orsak och verkan i en redan komplex analys.

Jag blir inte heller helt klar över hur författarna egentligen ser sina studieobjekt. Vilken roll spelade egentligen deras respektive personligheter, deras arbetssätt (inte minst Dahls oerhörda arbetskapacitet) och deras nätverk? Eller ska de främst förstås som speglingar av sin tid, där skiftande maktrelationer mellan storindustri, fackförbund och sociala rörelser blev till dörrar som öppnades och stängdes? Trots att jag blir kvar med många frågor, rekommenderar jag varmt denna bok. Den visar nämligen att även om det finns tröghet, så finns det också förändring. Det är till exempel långt vanligare i dag med kvinnor i maktens centrum. Samtidigt har det bredare engagemanget försvagats, miljöfrågan har isolerats från kvinno- och fredsfrågorna; civilisationskritiken har tystnat. Även detta är dock föränderligt. Värt att tänka på medan världen slår nya värmer rekord.

Stockholms universitet

MATILDA BARAIBAR